

მიხეილ ბიჭია*

ექლვნება ქართული ცივილისტიკის გამორჩეული წარმომადგენლის – პროფესორ თევდორე ნინიძის – დაბადებიდან 75 წლის იუბილეს

ფენომენოლოგიური ძიებანი გერჰარტ ჰუსერლის სამეცნიერო ნაშრომში „სამართლის სუბიექტი და სამართლებრივი პირი“

გერჰარტ ჰუსერლის წარმოდგენილი სამეცნიერო ნაშრომი ეხება სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი პირის ონტოლოგიური ბუნების შესახებ კონცეფციებს. ავტორი ფენომენოლოგიური მიდგომის დახმარებით ანალიზებს მათ სპეციფიკურ თავისებურებებს და გვთავაზობს ორიგინალურ მიგნებებს.

კვლევის მიხედვით, სამართლის სუბიექტი განიხილება რეალური სფეროს ნაწილად, ხოლო სამართლებრივი პირი – აბსტრაქტულ (სამართლებრივ) მოვლენად. გერჰარტ ჰუსერლის მიზანია, რომ სამართლის სუბიექტობა განისაზღვრება მისი თვითცნობიერებისა და პიროვნული იდენტობის ფაქტორებით, სამართლის სუბიექტს აქვს ინდივიდუალური ნება, სრული ავტონომია და მორალური პასუხისმგებლობა. რაც შეეხება სამართლებრივ პირს, ის მიიჩნევა ხელოვნურ კონსტრუქციად; მისი ნება განსაზღვრულია კოლექტიური გადანყვეტილებებით და მოქმედების თავისუფლება შეზღუდულია გარკვეული წესებით. ამასთან, სამართლებრივი პირის პასუხისმგებლობა ატარებს მხოლოდ სამართლებრივ ხასიათს. სამართლის სუბიექტობის მიმართ მოქმედი ინტენციონალობა მიმართულია საკუთარი შეგნებისკენ, სამართლებრივ პირს კი აქვს ფუნქციონალური დატვირთვა. ამდენად, გერჰარტ ჰუსერლის გადმოცემით, სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი პირის ცნებების გამიჯვნა გამოიხატება მათ ონტოლოგიურ ბუნებაში, წარმოშობის საფუძვლებში, ნების სპეციფიკაში, ავტონომიის ფარგლებში, პასუხისმგებლობის ხასიათში, სხვადასხვა უნარსა და გარემოებაში.

საკვანძო სიტყვები: სამართალსუბიექტობა, რეალური სივრცე, პირის სამართლებრივი სტატუსი, ფიქცია, უფლებამოსილება, სამართლებრივი სისტემა, ინდივიდი, სამართლებრივი შესაძლებლობა (*posse-possesse*)

1. შესავალი

სამართლის ფილოსოფიაში ერთ-ერთ გამორჩეულ ნაშრომად შეიძლება ჩაითვალოს გერჰარტ ჰუსერლის სამეცნიერო სტატია „სამართლის სუბიექტი და სამართლებრივი პირი“. კვლევა საინტერესოა სხვადასხვა თვალსაზრისით, თუმცა განსაკუთრებულია მისი მნიშვნელობა სამართლისთვის. სტატიაში გამოკვეთილია სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი პირის გამიჯვნის პრობლემის მრავალპლასტიანობა. ავტორმა შემოიღო ახალი ტერმინი „სამართლებრივი პირი“ იურიდიულ სივრცეში და შეადარა ის ტერმინს „სამართლის სუბიექტი“, ამ გზით კი შეეცადა, დაედგინა სამართლებრივ და რეალურ სფეროებს შორის განსხვავებები.

* სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული ლექტორი, ევროპის უნივერსიტეტის პროფესორი, თბილისის თავისუფალი აკადემიის პროფესორი, უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების ექსპერტი, ადვოკატი, მედიატორი.

ზემოთ განხილულის გათვალისწინებით, გერჰარტ ჰუსერლის წარმოდგენილი კვლევის მიზანია, ახლებურად გაიაზროს სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი პირის ცნებები, გამიჯნოს ისინი ერთმანეთისგან და განსაზღვროს მათი ადგილი სამართლის სისტემაში. ამ მიზნის მისაღწევად ავტორმა დაისახა შემდეგი ამოცანები:

- სამართლის სუბიექტის არსის, რეალური ბუნებისა და საზოგადოებაში მისი როლის შესწავლა;
- სამართლებრივი პირის ცნებისა და სამართლებრივ სისტემაში მისი ადგილის განსაზღვრა;
- სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივ პირს შორის ურთიერთქმედების გაანალიზება;
- სუბორდინაციული და საკოორდინაციო სამართლის ხასიათის, დე ფაქტო ხელისუფლების, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და სუვერენიტეტის არსის კვლევა;
- უფლების, ნებადართულობისა და შესაძლებლობის კატეგორიებს შორის ურთიერთმომართების გარკვევა;
- სამოქალაქო სამართლის ისეთი ცნებების, როგორცაა ქმედუნარიანობა, წარმომადგენლობა, იურიდიული პირი, ტრადიციული გაგების გადააზრება.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, გერჰარტ ჰუსერლი იყენებს ფენომენოლოგიურ მიდგომას სამართლებრივი მოვლენების გასაანალიზებლად. ფენომენოლოგია იძლევა თვით-ცნობიერების, ინტერსუბიექტურობის, ინტენციონალიზმისა და სხვა გარემოებების ახლებურად გადააზრების საშუალებას. ის აკრიტიკებს მეცნიერულ და ობიექტურ მიდგომათა შეზღუდვებს, თუმცა გამოკვეთს, რომ აუცილებელია ცხოვრებისეული სამყაროს რეაბილიტაცია. ამ კონტექსტში საინტერესოა ადამიანური არსებობის დეტალური აღწერა, სადაც სუბიექტი იძენს განსხეულებულ ფორმას და ორგანულადაა დაკავშირებული თავის სოციალურ თუ კულტურულ გარემოსთან.¹

ფენომენოლოგია არაა მკაცრად სტრუქტურირებული სისტემა. ის განიხილება ფილოსოფიური აზროვნების ხერხად. ფენომენოლოგია ცდილობს, გათავისუფლდეს ტრადიციული მიდგომებისა და შეზღუდვებისგან, სხვადასხვა მოვლენა თუ ცნება კი გაიაზროს ნოვატორულად.² ფაქტობრივად, ფენომენოლოგია აყალიბებს არა უბრალოდ სამართლის კვლევის ახალ მიმართულებას, არამედ სამართლის შესწავლისას იყენებს რედუქციის, დესკრიფციისა და ინტერპრეტაციის მეთოდებს სამართლებრივი მოვლენების თავისებურებების გასაგებად თუ საგნობრივი პრობლემების გადასაწყვეტად.³ ფენომენოლოგიაში სხვადასხვა მოვლენის მნიშვნელობა დგინდება არა მხოლოდ ვერბალურად თუ ემპირიულად, არამედ ეიდეტური აზროვნების,⁴ ანუ ფენომენების არსის („ეიდოსის“) მიხედვით. საერთოდ, ფენომენოლოგიაში ეიდეტური აზროვნების დახმარებით, ავტორი ცდილობს, განსაზღვროს კონკრეტული მოვლენების არსი და მისი მახასიათებლები. ის მიმართულია არა უბრალოდ ემპირიული, არამედ აპრიორული (გამოცდილებამდელი) ცოდნის მიღწევისკენ. ეიდეტური აზროვნების მეთოდი იძლე-

¹ Zahavi D., *Phenomenology, Basics*, 1st Edition, Routledge, 2018, 1-2.

² Moran D., *Introduction to Phenomenology*, Routledge, 2000, 4-5.

³ Пантыкина М. И., *Феноменологическая методология: опыт исследования Права*, Екатеринбург, 2008, 242.

⁴ Гуссерль Э., *Статьи об обновлении*, «Вопросы философии», № 4, 1997, 120.

ვა შესაძლებლობას, გავსცდეთ ჩვენს სუბიექტურ გამოცდილებებს და მივალწიოთ სხვადასხვა მოვლენის (ფენომენის) შესახებ ობიექტურ ცოდნას.

ამავე დროს, ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია ცნობიერების ინტენციონალურ ხასიათზე, კერძოდ, გამოკვეთილია, თუ როგორ აფასებს ჩვენი ცნობიერება სამართლებრივ ცნებებს. ინტენციონალობა გულისხმობს, რომ ცნობიერება ყოველთვის მიმართულია რაიმე ობიექტისკენ, ჩვენი აზრები თუ გრძნობები ყოველთვის არის რალაციის შესახებ. სწორედ ინტენციონალური მიდგომის დახმარებით შესაძლებელია როგორც სამართლის სუბიექტის, ისე სამართლებრივი პირის უნიკალური ბუნებისა და მნიშვნელობის დადგენა სამართლებრივ სისტემაში. შესაბამისად, წარმოჩენილია ის, თუ როგორ მოქმედებს სამართლებრივი ცნებები და რა გავლენა აქვთ მათ ყოველდღიურ ცხოვრებაზე. გ. ჰუსერლის წარმოდგენილ ნაშრომში გადმოცემულია განხილული საკითხების ისტორიული ასპექტებიც.

ასევე, კვლევის ერთ-ერთი მთავარი ღირსებაა ის, რომ სამეცნიერო სტატია ეხება სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი პირის ცნებებს ინტერდისციპლინურ კონტექსტში. ინტერდისციპლინური მიდგომის წყალობით, ორგანულადაა შერწყმული სამართლებრივი მოვლენების მრავალი ასპექტი სამართლის თეორიის, ფილოსოფიისა და სოციოლოგიის სფეროებიდან.

2. სამართალი და საზოგადოება

ავტორი სამართლის სუბიექტს განიხილავდა რეალური სფეროს ნაწილად. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან იგი მიიჩნევადა, რომ როდესაც სამართალი ითვლება სოციალურ ინსტიტუტად, აშკარა ხდება, რომ ისტორიული რაციონალურობა მოქმედებს ადამიანის არსებობაში. ფაქტობრივად, სამართლისა და საზოგადოების (თემის) ისტორიული განვითარების კონცეფცია, მათი ურთიერთკავშირი ემსგავსება ფრიდრიხ ფონ ჰაეინისა და იურისპრუდენციის ისტორიული სკოლის იდეებს.⁵

საერთოდ, საზოგადოებას მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სამართლიანობის დაცვაში. გერჰარტ ჰუსერლი აფართოებს იმანუელ კანტის ეთიკურ პრინციპს (კატეგორიული იმპერატივი) და ის ინდივიდუალურიდან გადააქვს საზოგადოებრივ სფეროში. ამ გზით აღნიშნულ იდეას უნივერსალური მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოებრივ დონეზე. გ. ჰუსერლისთან ერთმანეთთან გადაჯაჭვულია საზოგადოების, სამართლიანობისა და კანონის ცნებები; კანონი ჩნდება საზოგადოებაში და იურიდიულმა საზოგადოებამ უნდა უზრუნველყოს სამართლიანობა და მისი მოქმედება სოციალურ სამყაროში. სამართლიანობის ტრანსცენდენტური იდეა გამოიხატება იმაში, რომ კონსტიტუცია აწესებს სამართლებრივ შეზღუდვებს სახელმწიფოს საქმიანობაზე; დიქტატორად იმ შემთხვევაში გადაიქცევა პირი, თუ ის უბრალოდ უარს ამბობს, აღიაროს, რომ არსებობს სამართლებრივი შეზღუდვები. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ თუ კანონი არ აწესებს იურიდიულ ბარიერებსა და ტრანსცენდენტურ შეზღუდვებს, რომლებსაც გ. ჰუსერლი უდგენს კანონს, ამ შეზღუდვებს ვერ ექნებათ სამართლებრივი ხასიათი.⁶

ამდენად, გ. ჰუსერლის აზრით, კონსტიტუცია არის ხიდი იდეალურს (სამართლიანობა) და რეალურს (საზოგადოების კანონი) შორის. სამართლიანობისთვის ამ ვალიდობის მინიჭე-

⁵ <<https://www.geni.com/people/Gerhart-Husserl/6000000011571359886>> [02.011.2023].

⁶ <<https://www.geni.com/people/Gerhart-Husserl/6000000011571359886>> [02.011.2023].

ბით გ. ჰუსერლი აღნიშნავს, რომ ის არაა მხოლოდ საზოგადოებრივი კონსტრუქცია, არამედ უნივერსალური პრინციპია, რომელიც საფუძვლად უდევს და შესაძლებელს ხდის ჩვენს გაგებას საზოგადოებაში სწორისა და არასწორის შესახებ. გ. ჰუსერლისთან კანონი და სამართლიანობა არაა აბსტრაქტული იდეები, არამედ ისინი არსებობს და ვითარდება საზოგადოებაში. სამართლის პროფესიონალების ამოცანაა არა მხოლოდ კანონების შექმნა ან აღსრულება, არამედ იმის უზრუნველყოფა, რომ ეს კანონები ნამდვილად ასახავდეს და ხორციელდებოდეს სამართლიანობის პრინციპის შესაბამისად.

სამართალი, როგორც ტრანსცენდენტური სფერო, აბსტრაქტული ხასიათისაა. სამართალი არეგულირებს ფაქტობრივ ურთიერთობებს. სამართალი ნებისმიერი საზოგადოების ნების გამოხატულებაა. სამართალი ადამიანების მიერაა შექმნილი ადამიანური ცხოვრებისა და მოქმედებისთვის. მას აქვს სოციალური დანიშნულება. იმისათვის, რომ ის დააკმაყოფილოს, სამართალი უნდა გახდეს დროული. დროული ხასიათი არის პროცესი, რომელიც აისახება სამართლის გამოყენების აქტში. სამართლის შექმნა შეიძლება მხოლოდ სამართლის სუბიექტთა სამუდამო ნორმატიული დაცულობის აქტის შექმნით. ეს პროცესი სცდება ჩვეულებრივ, მატერიალურ რეალობას და მას აქვს გარკვეულწილად ტრანსცენდენტური, მეტაფიზიკური ასპექტი.⁷

სუბიექტმა იმდენად შეიძლება მიიღოს სამყაროს გამოცდილებაში მონაწილეობა, რამდენადაც ის ერთობის ნევრია, ხოლო ეგო მიიჩნევა მხოლოდ სოციალური სფეროს ნაწილად. ჰუსერლისთვის ტრანსცენდენტური სუბიექტურობა ნაწილობრივ მაინც დამოკიდებულია ტრანსცენდენტურ ინტერსუბიექტურობაზე.⁸ ე. ჰუსერლი აღწერს ცნობიერებას, როგორც ყოველთვის „რადაციისკენ მიმართულს“. ყველა ცნობიერ აქტს აქვს ობიექტი, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა ეს ობიექტი რეალურად. ჰუსერლი ფოკუსირდება ცნობიერების აქტებსა და მათ შესაბამის ობიექტებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებაზე, რასაც ნოეტიკურ-ნოემატური სტრუქტურა ჰქვია. ფენომენოლოგია მიმართულია იქითკენ, რომ გადალახოს ტრადიციული გაყოფა სუბიექტსა და ობიექტს შორის, მაგრამ ეს ხდება სუბიექტურობის უფრო ღრმა გაგებით. ჰუსერლი ცდილობს, გააღრმავოს დეკარტეს მიდგომა, ფოკუსირებით არა მხოლოდ მოაზროვნე სუბიექტზე, არამედ ცნობიერების მთელ სტრუქტურაზე. ფენომენოლოგია ქმნის ახალ სფეროს ფილოსოფიაში, რომელიც ეფუძნება ცნობიერების სტრუქტურებსა და მათ მნიშვნელობებს. ჰუსერლის მიდგომა შეიცავს პარადოქსს – ის ცდილობს, გადალახოს კარტეზიანიზმი⁹ კარტეზიანული პროექტის რადიკალური გადააზრებით.¹⁰

ამასთან, სტატიაში წარმოდგენილია, თუ როგორ უკავშირდება სამართალი სოციალურ რეალობასა თუ ცხოვრებას. აქ გამოკვეთილია, რომ სამართლის სუბიექტები არიან ადამიანები, რომლებიც ერთვებიან საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, აქვთ გარკვეული სოციალური სტატუსი და ამ სტატუსით განსაზღვრული უფლება-მოვალეობები საზოგადოებაში.¹¹ თუმცა

⁷ Wolf E., *Recht und Welt. Bemerkungen zu der gleichnamigen Schrift von Gerhart Husserl (Sonderdruck aus der Festschrift für Edmund Husserl)*, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft/ Journal of Institutional and theoretical Economics, Bd. 90, H. 2, 1931, 332-333.

⁸ ზაჰავი დ., ჰუსერლის ფენომენოლოგია, მთარგმნელი: გონაშვილი გ., თბ., 2016, 166.

⁹ კარტეზიანიზმი, როგორც ფილოსოფიური მიმდინარეობა, უკავშირდება ფრანგი მეცნიერის – რენე დეკარტის კონცეფციებს. მისთვის უმთავრესია გონებისა და ლოგიკის მნიშვნელობა ცოდნის მიღებაში, ერთადერთი უდავო მტკიცებულება აზროვნების უნარის სახით და სხვა. ამ მოძღვრების სახელწოდებაც დეკარტეს ლათინური სახელიდან მომდინარეობს.

¹⁰ Moran D., *Introduction to Phenomenology*, Routledge, 2000, 16.

¹¹ იხ. Husserl G., *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 130.

გ. ჰუსერლი იურიდიულ პირს განიხილავს სამართლებრივ კონსტრუქციად, რომელსაც არ აქვს პირდაპირი კავშირი ამ საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან და სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ხდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ის იქნება იურიდიულად გათვალისწინებული (ალიარებული). ჰუსერლი აკრიტიკებს ამ პოზიციას და თვლის, რომ სამართალმა უფრო მეტად უნდა გაითვალისწინოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ფენომენოლოგიური ასპექტები. მისი აზრით, სამართლის მიზანი უნდა იყოს არა მხოლოდ იურიდიული კონსტრუქციების შექმნა, არამედ არსებული საზოგადოებრივი ურთიერთობების დარეგულირება, რეალური სოციალური კონტექსტის გათვალისწინებით.¹²

ფაქტობრივად, სამართალი ლოკალიზებულია იდეალურ, აპრიორულ სამართლებრივ კანონზომიერებათა სფეროში (ა. რაინახი, გ. ჰუსერლი). ეს განზომილება არ უთანაბრდება „უნდა-ყოფნის“ სამყაროს. სამართალი ეკუთვნის „მატერიალურ აპრიორულ სამყაროს“ (ე. ჰუსერლი), რომლის საგნებსაც აქვთ განსაკუთრებული ონტოლოგიური სტატუსი. სამართალი აღიარებს პოლისუბიექტურობას ფენომენოლოგიურ გააზრებაში. კლასიკური ბუნებითი სამართალი შედგება მონოსუბიექტური კონსტრუქციებისგან, რომელიც ეფუძნებოდა ინდივიდს. თუმცა სამართლის ფენომენოლოგია გამომდინარეობს იქიდან, რომ სამართალში, რომელიც წარმოადგენს უფლებებისა და მოვალეობების კორელაციურ კავშირს (ა. რაინახი, ნ.ნ. ალექსევი), ყოველთვის მოიაზრება სულ მცირე ორი სუბიექტის მონაწილეობა. ისინი არიან ამ უფლება-მოვალეობების მატარებლები. გ. ჰუსერლის სამართლის ფილოსოფიაში ამ ორ სუბიექტს ემატება კიდევ ერთი უპირობო კომპონენტი – სამართლებრივი საზოგადოება, რომელიც შედგება „სამართლის თანამოაზრეებისგან“. მათ საერთო ნებას შეუძლია მნიშვნელობა მიანიჭოს ნებისმიერ უფლებასა და მოვალეობას. „მატერიალური სამართლებრივი აპრიორი“ ვინაიდან არის სამართლის ფუნდამენტური კანონზომიერებები, რეალურ მნიშვნელობას იძენს არა თავისთავად, არამედ მხოლოდ გარკვეული გარე მოვლენის (ფაქტის) შედეგად. ეს „გარე“ მოვლენა შეიძლება იყოს სოციალური აქტი (ა. რაინახის მიხედვით), ნორმატიული ფაქტი (ნ. ალექსეევთან) ან განსაკუთრებული (უჩვეულო) შემთხვევა (გ. ჰუსერლის კონცეფციაში).¹³

3. კერძო სამართალი და პირადი ავტონომია

გერჰარტ ჰუსერლის აზრით, ყოველ ინდივიდს შეიძლება ჰქონდეს პირადი, კერძო სფერო და ღირებულებათა სისტემა, რომელიც ეფუძნება ინდივიდის ნებას¹⁴, შეხედულებებსა და არსებობის საკუთარ წესებს. სამართლებრივად ორგანიზებული საზოგადოება შეიძლება განსხვავებულად მოეპყრას ინდივიდის კერძო სფეროს. ზოგჯერ ის აღიარებს სრულად და სამართლებრივად იცავს მის პირად სფეროს, ზოგჯერ კი – არა.¹⁵ პირადი სფეროს **სამართლებრივი აღიარების ხარისხი პირდაპირპროპორციულად** აისახება **სამართლებრივი პირის** არსზე. რაც უფრო მეტადაა აღიარებული ინდივიდის პირადი სფერო, მით უფრო სრულყოფილად გამოიხატება სამართლებრივი პირის სტატუსი. საზოგადოების მთავარი ფუნქციაა, სამართლებრივად აღიაროს ინდივიდის კერძო სფერო და გამოხატოს ეს სამართლებრივ ცნება-

¹² იქვე, 193-194.

¹³ *Стовба О. В.*, Темпоральна онтологія права, Автореферат дисертації, Харків, 2017, 15.

¹⁴ იხ. *Husserl G.*, Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 159.

¹⁵ იქვე, 142-143.

ში. ამდენად, გ. ჰუსერლის თეორიაში ინდივიდისა და საზოგადოების ურთიერთობა უმნიშვნელოვანესია სამართლებრივი პირის ცნების სათანადო გააზრებისთვის.

პირად სფეროდ¹⁶ მოიაზრება სივრცე, რომელიც ინდივიდს უფრო მეტ თავისუფლებას ანიჭებს, ვიდრე ეს საჯარო, ანუ კანონით დარეგულირებულ სფეროშია. მხარეთა კერძო ავტონომიაც კერძო სამართლის ფუძემდებლური პრინციპია და კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტებს ანიჭებს უფლებამოსილებას, განახორციელონ კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი მოქმედება, მათ შორის კანონით პირდაპირ გაუთვალისწინებელიც. ეს იდეა საყურადღებოა კერძო სამართლისთვის, სადაც აღიარებულია საკუთრების უფლება, პირადი ცხოვრების საიდუმლოება და პირადი ავტონომია.¹⁷ ეს უფლებები არსებობს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ისინი ეკუთვნის კონკრეტულ სუბიექტებს. უფლება არაა აბსტრაქტული ხასიათის, ვინაიდან ვერ იარსებებს სუბიექტისგან განყენებულად. სამოქალაქო სამართალში უფლება ყოველთვის უკავშირდება კონკრეტულ პირს. სწორედ კონკრეტული სუბიექტისთვის უფლების მიკუთვნება არის ის, რაც ანიჭებს უფლებას სამართლებრივ ხასიათს.¹⁸ მაგალითად, საკუთრების უფლებაში მოიაზრება არა აბსტრაქტული ცნება, არამედ ვინმეს საკუთრების უფლება კონკრეტულ სიკეთეზე.¹⁹ თუ ვერ ვამბობთ, ვისია ეს თუ ის უფლება, მაშინ ის კარგავს თავის სამართლებრივ მნიშვნელობას.

მაშასადამე, ნაცვლად იმისა, რომ ითქვას, კერძო სამართალში ინდივიდი უბრალოდ მოქმედებს თავისი ინტერესებისთვის და სამართალი მხოლოდ არეგულირებს მის ქმედებებს, ავტორი აღნიშნავს, რომ ინდივიდი თავად განიხილება სამართლის აქტიურ მონაწილედ და აღმსრულებლად. მაგალითად, თუ ინდივიდი იძენს ან ყიდის ქონებას, ან მოქმედებს კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში, ის არა მხოლოდ იყენებს სამართალს, არამედ თვითონვე ქმნის სამართლებრივ რეალობას. მისი ქმედებები არაა უბრალოდ პირადი სფეროს ნაწილი; მათ მოჰყვებათ შესაბამისი იურიდიული შედეგები. ეს კონცეფცია გამოკვეთს ინდივიდის პასუხისმგებლობას სამართლებრივ სისტემაში. ფაქტობრივად, კერძოსამართლებრივ ურთიერთობაში ინდივიდები არ არიან მხოლოდ სამართლის „მომხმარებლები“; ისინი განიხილებიან მის შემსრულებლად და გამტარებლად (ფუნქციონერად).²⁰

ამ კუთხით ნინა პლანზეა წამოწეული ნებადართულობისა (Dürfen) და შესაძლებლობების (Können) სფეროები. ნებადართულობას გ. ჰუსერლი მიიჩნევს სამართლებრივი უფლებამოსილების საფუძვლად, რომლის ძალითაც, სუბიექტს აქვს უფლება, იმოქმედოს გარკვეული მიმართულებით.²¹ ნებადართულობა განსაზღვრავს, თუ რაა დაშვებული და რა – არა. შესაბამისად, ის თავისუფლების ზღვრის მდგენელიცაა და სამართლებრივი ავტონომიის მნიშვნელოვან ელემენტად მოიაზრება. რაც შეეხება შესაძლებლობას (Können), ესაა ფაქტობრივი პოტენციალი, სუბიექტმა განახორციელოს გარკვეული მოქმედებები. შესაძლებლობა სამარ-

¹⁶ იხ. ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, თბ., 2012, 121, 327; Bichia M., The Danger of the Privacy “Disappearance” during a pandemic in the context of Globalization and the Grounds for its Legitimacy: an institutional analysis, Journal “Globalization and Business”, №11, 2021, 44.

¹⁷ იხ. ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 2000, 57-58.

¹⁸ უფლების არსსა და ნიშნებზე იხ. Brox H., Walker W.-D., Allgemeiner Teil des BGB, 30. Aufl, München, 2006, 318-319; ბიჭია მ., უფლების შინაარსი სამოქალაქო სამართალში, თსუ „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2023, 46; ბიჭია მ., კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობები, მე-3 გამოცემა, თბ., 2020, 19.

¹⁹ იხ. Husserl G., Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 190.

²⁰ იქვე, 186-187.

²¹ იქვე, 169-170.

თლებრივი ქმედუნარიანობის საფუძველია და ასახავს იმას, რისი გაკეთებაც პირს რეალურად შეუძლია. როდესაც სამართალი მიაკუთვნებს უფლებას კონკრეტულ პირს, ეს არ არის მხოლოდ აბსტრაქტული ნებართვა. ეს პროცესი გარდაქმნის პირის პირად ინტერესებს და ღირებულებებს სამართლებრივად აღიარებულ და დაცულ საკუთრებად. შედეგად, ეს სფერო უფლებამოსილი სუბიექტისთვის ხდება არა მხოლოდ ის, რაც მას ნებადართული აქვს, არამედ ისიც, რისი შესრულებაც მას რეალურად შეუძლია სამართლებრივი თვალსაზრისით. ავტორი ამტკიცებს, რომ სუბიექტის უფლება მოიცავს როგორც აბსტრაქტულ ნებართვას, ისე რეალურ, სამართლებრივად აღიარებულ შესაძლებლობას, იმოქმედო ამ უფლების ფარგლებში.²²

სამართლებრივი შესაძლებლობა (*posse-possesse*) გულისხმობს უნარს, განახორციელოს ეს შესაძლებლობა. მასში მოიაზრება სუბიექტის უნარი, ჰქონდეს უფლება-მოვალეობები და აბსტრაქტული შესაძლებლობა, რომელიც წინ უსწრებს კონკრეტული უფლება-მოვალეობების წარმოშობას.²³ სამართლის სუბიექტი სწორედ ამ ასპექტით განსხვავდება სხვა ერთეულებისგან. სამართლებრივი შესაძლებლობის იდეა ქმნის თეორიულ ბაზისს უფლებაუნარიანობის გასარკვევად. ის აზუსტებს, როგორ შეიძლება სუბიექტს ჰქონდეს სამართლებრივი შესაძლებლობები, რომლებიც ჯერ არაა რეალიზებული. ამასთან, სამართლებრივი შესაძლებლობის კონცეფციით შეიძლება აიხსნას, თუ როგორ შეიძლება სხვადასხვა კატეგორიის სუბიექტები (ფიზიკური პირები, კორპორაციები, სახელმწიფოები) გახდნენ სამართლის სუბიექტები.

სამართალი აღიარებს ინდივიდის თავისუფლებას და მის ცენტრალურ როლს სამართლის სუბიექტის განსაზღვრაში.²⁴ გერჰარტ ჰუსერლი ცალკე გამოყოფს ინდივიდს, რომლის მდგომარეობა კერძო სამართალში განისაზღვრება არა მხოლოდ მისი მატერიალური ქონებით, არამედ უფრო ფართო კონცეფციის საფუძველზე, რომელიც მოიცავს ყველა სახის სოციალურად ღირებულ ურთიერთობას. იდეა აფართოებს გაგებას იმაზე, თუ რაა „ღირებული“ სამართალში. კერძო სამართალი ეხება არა მხოლოდ ნივთებს, არამედ პირებს შორის ურთიერთობებს და ამ ურთიერთობებიდან წარმოშობილ უფლება-მოვალეობებს.

ამდენად, სამართალი არის რთული ბალანსი აბსტრაქციასა და რეალობას შორის, ხოლო იურიდიული კატეგორიები ზოგჯერ არ ემთხვევა სოციალურ რეალობას. ამ გზით ის აღიარებს, რომ ინდივიდის სამართლებრივი სტატუსი განისაზღვრება არა მხოლოდ მისი მატერიალური აქტივების, არამედ სოციალური კავშირების, რეპუტაციის, უნარებისა და სხვა არამატერიალური ასპექტების მიხედვით, რომლებსაც სოციალური ღირებულება გააჩნიათ. ეს კონცეფცია გადმოსცემს ჰოლისტურ (კომპლექსურ) მიდგომას კერძო სამართლისადმი, სადაც ინდივიდი არის არა მხოლოდ ეკონომიკური აგენტი, არამედ კომპლექსური სოციალური არსება მრავალმხრივი ურთიერთობებით. ამ გაგებით, კერძო სამართლის სუბიექტი განიმარტება ორი ასპექტის მიხედვით: (1) მას აქვს უნარი, ჰქონდეს უფლებები და (2) აიღოს საკუთარ თავზე მოვალეობა. პიროვნება გაიგება თავისუფალ და ფასეულ არსებად. თუ ამ კონცეფციას უგულვებლყოფთ, ეს გამოიწვევს როგორც ინდივიდუალობის დაკარგვას, ისე თავად საზოგადოების დანგრევას, ვინაიდან საზოგადოება თავისუფალი ინდივიდებისგან შედგება. სამართლის მიზნად განიხილება არა ინდივიდის დაქვემდებარება საზოგადოებისადმი, არამედ ინდივიდუალური თავისუფლების დაცვა და მონესრიგება ნორმების მეშვეობით. ინდივიდის უფლებები და მათი განხორციელების შესაძლებლობები გამომდინარეობს ორი საფუძველი-

²² იქვე, 189.

²³ იქვე, 180-181.

²⁴ იხ. ბიჭია მ., სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 149.

დან: ერთი მხრივ, მისი ნებისა და ინდივიდუალური არჩევანიდან, მეორე მხრივ, სამართლებრივი სისტემიდან, რომელიც სუბიექტს სამართლებრივ სტატუსს ანიჭებს.²⁵ აღნიშნული კონცეფცია უმნიშვნელოვანესია, ვინაიდან გამოკვეთს ინდივიდის თავისუფლებასა და სამართლებრივ მონესრიგებას შორის ურთიერთდამოკიდებულებას კერძო სამართალში.

სამართალი პატივს სცემს ადამიანის კერძო სფეროს. თუ ადამიანი თავისი ნებით გაცვლის ან გაყიდის სიკეთეს, მხოლოდ ამ შემთხვევაში ერევა სამართალი მის ინდივიდუალურ სფეროში, რათა უზრუნველყოს ამ გაცვლის კანონიერად განხორციელება. შესაბამისად, სამართალი მაშინ არეგულირებს ღირებულებათა გადაცემას, როცა ადამიანები ნებაყოფლობით თანხმდებიან, რომ ეს ღირებულებები გახდეს „საჯარო“ ერთი პირის სფეროდან მეორის სფეროში გადანაცვლების გზით.²⁶ სამართალმა უნდა დაიცვას, რომ გადაცემა იყოს ნებაყოფლობითი და მიმღები მხარე გახდეს ამ ღირებულების სრულუფლებიანი მფლობელი. ამ გზით სამართალი დააბალანსებს პირად თავისუფლებასა და საზოგადოებრივ წესრიგს შორის ურთიერთობას. შესაბამისად, სამართლის უმთავრესი მიზანია, დაარეგულიროს დავები და მიაწიოს ადამიანებს საკუთარი ინტერესების დაცვის სამართლებრივი საშუალებები. კერძო სამართალი აღიარებს პირად ავტონომიას, ადამიანი განიხილება თავისუფალ არსებად და მოქმედებს საკუთარი პასუხისმგებლობით.²⁷ შესაბამისად, საკოორდინაციო სამართალი კონცენტრირებულია ინდივიდის პიროვნული სფეროების პატივისცემასა და დაცვაზე. სამართლებრივი სისტემა არ უგულვებლყოფს ინდივიდის პირად სფეროს და არ გულისხმობს ამ სფეროს ნორმატიულ დონეზე დეველვაციას. საკოორდინაციო სამართალი ეფუძნება თანასწორობისა და ურთიერთპატივისცემის პრინციპებს. თითოეული ინდივიდის პირადი ავტონომია უნდა იყოს აღიარებული და დაცული სამართლით.²⁸ კერძო ცხოვრება ავტონომიის ძირითადი ნაწილია და პირიქით, ავტონომია არ შეიძლება არსებობდეს კერძო სფეროს გარეშე. კერძო ცხოვრების დაკარგვა ქმნის ადამიანის ძირითადი ღირებულებების ხელყოფის საფრთხეს.²⁹ სამართალი მხარს უჭერს პიროვნული ავტონომიის დაცვასა და თითოეული ინდივიდის თავისუფალი სივრცის შენარჩუნებას. რაც შეეხება სუბორდინაციულ სამართალს, ის იჭრება მის ავტონომიურ სფეროებში და პატივს არ სცემს ინდივიდის პირად სივრცეს; სუბორდინაციული სამართალი ცდილობს, ინდივიდის პირადი სფეროების სრულად გაკონტროლებას. ამიტომ ავტორი გვაფრთხილებს, რომ სამართალი შეიძლება გარდაიქმნას ინსტრუმენტად, რომელიც არა მხოლოდ არეგულირებს საჯარო ქცევას, არამედ ცდილობს, გააკონტროლოს პირადი სფერო. თუმცა ეს, გ. ჰუსერლის თქმით, არის ფუნდამენტური ცვლილება, რომელიც სამართლის ნამდვილ მიზანსა და არსს ეწინააღმდეგება.³⁰

ცალკე ყურადღება ეთმობა პიროვნების პატივისცემის იდეას, რომელიც ეფუძნება მის სამართლებრივ აღიარებას. ამავე დროს, ეს იდეა მოიცავს ღირსების დაცვას, ავტონომიის

²⁵ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 166.

²⁶ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 152-153.

²⁷ იხ. *ხუბუა გ.*, *სამართლის თეორია*, თბ., 2004, 208.

²⁸ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 147.

²⁹ *Demirsoy N., Kirimlioglu N.*, *Protection of privacy and confidentiality as a patient right: physicians' and nurses' viewpoints*, *Biomedical Research- India*, Vol. 27, Issue 4, 2016, 1437-1438; *ბიჭია მ.*, პირადი ცხოვრების დაცვის იდეა წარმოშობიდან დღემდე, რევაზ გოგშელიძის 65 წლის საიუბილეო კრებული, რედ. *ბრუსტალი ვ., მეფარიშვილი გ.*, თბ., 2022, 454.

³⁰ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 153-154.

აღიარებას, თანასწორობას, მისი სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლად განხილვას და სხვა. სამართალი ინდივიდს აღიქვამს, როგორც ღირსეულ და უფლებამოსილ სუბიექტს. მისი აღიარება სამართლის ნაწილად (სამართლებრივ თანამოაზრედ) ნიშნავს მისი პიროვნების პატივისცემას,³¹ რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება იდეას, დაიცვას ინდივიდის ღირსება და პატივი სცეს მას.³² ასევე, ავტონომიის აღიარება გადის ინდივიდის უნარზე, მიიღოს გადაწყვეტილებები და იმოქმედოს დამოუკიდებლად. პირადი სფერო ქმნის საფუძველს, რომ ადამიანმა განავითაროს თავისი იდენტობა და იყოს ავტონომიური საკუთარ ინდივიდუალურ მოთხოვნილებებში, მოთხოვნებსა თუ ცხოვრებისეულ გეგმებში.³³ პიროვნების პატივისცემის იდეა განიხილება სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლად, რაც იმას ნიშნავს, რომ ინდივიდი არის პასუხისმგებელი სუბიექტი.

ინდივიდს უნდა ჰქონდეს საკუთარი სივრცე, სადაც ის იქნება სრულიად თავისუფალი. ყველაფრის დარეგულირება იწვევს სამართლის გარდაქმნას ძალადობად, რომელიც ყველაფერში ერევა. ნამდვილი სამართალი ინდივიდებისგან მოითხოვს, იყვნენ თავისუფალი აგენტები, რომლებიც საკუთარი ნებით ეთანხმებიან საერთო წესებს, ვინაიდან აცნობიერებენ მათ მნიშვნელობას. ეს შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, როცა ადამიანებს აქვთ სივრცე, სადაც ისინი საკუთარ თავს მართავენ. აქედან გამომდინარე, პირადი ავტონომია ვერ იქნება სამართლის საპირისპირო, არამედ მის აუცილებელ საფუძვლად შეიძლება მოვიხაზოთ. ჩვეულებრივ, ადამიანი სამართლის ნაწილია და ექვემდებარება მის ნორმებს, თუმცა ინარჩუნებს გარკვეულ ავტონომიურ სფეროებს, რომლებშიც სამართალი არ ერევა.

4. სამართლის სუბიექტი

გერჰარტ ჰუსერლი განიხილავს სამართლის სოციალურ ბუნებას, რომლის დახმარებითაც ცდილობს სამართლის სუბიექტის რეალური ხასიათის განსაზღვრას. იგი ხასიათდება შემდეგი თავისებურებებით: სამართლის სუბიექტი გამოირჩევა პიროვნული თვისებებით, ის არის სამართლებრივი საზოგადოების წევრი, პირადი სამართლებრივი წინაპირობა და სუბიექტობა ატარებს მუდმივ ხასიათს. დავახასიათოთ ეს თვისებები, რომლებიც სამართლის სუბიექტის რეალურ ბუნებას გამოკვეთს:

- სამართლის სუბიექტის არსი **განისაზღვრება პიროვნული თვისებებით**, რაშიც მოიაზრება პიროვნული იდენტობა, გადაწყვეტილების მიღებისა და პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღების უნარი.³⁴ პიროვნული იდენტობა ხასიათდება უნიკალური მახასიათებლებით, რომლებიც სამართლის სუბიექტს ანიჭებს უნარს, საკუთარ ქმედებებზე იყოს პასუხისმგებელი, განახორციელოს მოქმედებები და მიიღოს გადაწყვეტილებები.

³¹ იქვე, 176.

³² Martini S., Die Formulierung der Menschenwürde bei Immanuel Kant in: Vortragskript eines im WiSe 2005/06 gehaltenen Referats im Rahmen des rechtsphilosophischen Seminars "Die aktuelle Werte-Debatte" bei Prof. Klaus Adomeit (Freie Universität Berlin), 2005/06, 5-7; Bichia M., Scope of Civil Legal Concept of Dignity, TSU "Journal of Law", №2, 2014, 11.

³³ Rössler B., Der Wert des Privaten, Frankfurt am Main, 2001, 274; ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვის იდეა წარმოშობიდან დღემდე, რევაზ გოგშელიძის 65 წლის საიუბილეო კრებული, რედ. ხრუსტალი ვ., მეფარიშვილი გ., თბ., 2022, 455.

³⁴ იხ. Husserl G., Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 183, 208-209.

სამართლის სუბიექტობა განისაზღვრება არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ ეთიკური ნორმებითაც. საქმე ისაა, რომ ინდივიდის მორალური ღირებულებები და ეთიკური ნორმები დიდ როლს ასრულებს მისი სტატუსის განსაზღვრაში. ასევე, სამართლის სუბიექტს ეკისრება სოციალური პასუხისმგებლობა საზოგადოების მიმართ. მასში მოიაზრება **სოციალური მოვალეობების შესრულება**³⁵, რაც უზრუნველყოფს სამართლებრივ წესრიგსა და სტაბილურობას. ასევე, პიროვნული თვისებები განსაზღვრავს, თუ როგორი ურთიერთობა აქვს სამართლის სუბიექტს სხვა სუბიექტებთან სამართლებრივ სისტემაში. ეს ურთიერთობებია ხელშეკრულებების დადება, მოვალეობების შესრულება და უფლებების დაცვა. სამართალი აღიარებს სამართლის სუბიექტს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მას აუცილებლად უნდა ჰქონდეს სამართლებრივი უფლება-- მოვალეობები.

- სამართლის სუბიექტი განიხილება **სამართლებრივი საზოგადოების წევრად**. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას აქვს საზოგადოების წევრებთან ურთიერთობა სამართლებრივი ნორმების მიხედვით. სამართლის სუბიექტად მიიჩნევა ინდივიდი ან სხვა პირი, რომელიც ფლობს პიროვნულ თვისებებს და იურიდიულად საზოგადოების აქტიური წევრია.³⁶ შესაბამისად, ის მოქმედებს, როგორც ამ საზოგადოების ნაწილი და ფლობს ამ საზოგადოებასთან დაკავშირებულ სამართლებრივ სტატუსს. მას აქვს უნარი, შეასრულოს ფუნქციები იურიდიულ საზოგადოებაში. სამართლის სუბიექტი იცავს და ასრულებს სამართლის ნორმებს. ამით შესაძლებელია სამართლებრივი სტაბილურობისა და წესრიგის დაცვის უზრუნველყოფა. სამართლის სუბიექტობა მოიცავს პიროვნების **ზოგად სტატუსს**³⁷, რომელიც ინდივიდს ენიჭება მხოლოდ სამართლებრივი საზოგადოების არსებობისას. სამართლის სუბიექტის სტატუსი განისაზღვრება მხოლოდ პიროვნების არსებობით.
- სამართლის სუბიექტობა მოიცავს **პიროვნულ სამართლებრივ წინაპირობას**.³⁸ ესაა სამართლებრივ პირად გარდაქმნის პიროვნული წინაპირობა, ანუ პირი არის სამართლებრივი სისტემის აქტიური მონაწილე და იურიდიულად მოქმედი.
- სამართლის სუბიექტის სტატუსის³⁹ მინიჭება მოითხოვს მხოლოდ ფიზიკური პირის (ადამიანის) არსებობას.⁴⁰ ფაქტობრივად, სამართლის სუბიექტი განიხილება აუცილებელ წინაპირობად სამართლებრივი ურთიერთობის მუდმივობისთვის. ამდენად, სამართლის სუბიექტობა ატარებს **მუდმივ ხასიათს** და არ განიცდის ცვლილებას.

სამოქალაქო კანონმდებლობა სამართლის სუბიექტად აღიარებს როგორც ქმედუნარიან პირებს, ისე იმ ფიზიკურ პირსაც, ვისაც მხოლოდ უფლებაუნარიანობა აქვს. ამიტომ სამართლის სუბიექტად მიიჩნევა ის ადამიანიც, რომლის ნება არაა ვარგისი იურიდიული შედეგის დასადგომად, მაგალითად, მცირეწლოვანი,⁴¹ ვინაიდან მას არ აქვს სრული სამართლებრივი

³⁵ იქვე, 143.

³⁶ იხ. *Husserl G.*, Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 133-134.

³⁷ იქვე, 185.

³⁸ იქვე, 191.

³⁹ იხ. *ბიჭია მ.*, სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 151.

⁴⁰ იხ. *Husserl G.*, Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 131.

⁴¹ იხ. *ხეცურიანი ჯ.*, სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები, თბ., 1995, 92; *ბიჭია მ.*, სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 157.

პირის სტატუსი.⁴² შესაბამისად, ფიზიკურ პირს არ შეუძლია უარი თქვას უფლებაუნარიანობაზე.⁴³

დე ფაქტო ხელისუფლება განიხილება რეალური ძალაუფლების მატარებლად, თუმცა ის შეიძლება არ იყოს სამართლებრივად აღიარებული. შესაბამისად, სამართლის სუბიექტის ცნება არ იზღუდება სამართლებრივი აღიარებით, არამედ მოიცავს ფაქტობრივ მდგომარეობასაც.⁴⁴ ამასთან, დე ფაქტო ხელისუფლება შეიძლება ჩაითვალოს იურიდიულ პირად რეალური ძალაუფლებისა და გავლენის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ არაა ფორმალურად აღიარებული. დე ფაქტო ხელისუფლება ადასტურებს, რომ ქმედუნარიანობა შეიძლება არსებობდეს რეალური მოქმედების შესაძლებლობის საფუძველზე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოქმედება არაა ფორმალურ დონეზე აღიარებული. ამდენად, ქმედუნარიანობა არაა მხოლოდ სამართლებრივი სტატუსის საკითხი, არამედ ის მოიაზრებს რეალურ უნარებსა და გავლენასაც. ასევე, დე ფაქტო ხელისუფლებამ შეიძლება გამოიყენოს წარმომადგენლობის ინსტიტუტი საკუთარი მიზნების მისაღწევად. ეს ადასტურებს, რომ წარმომადგენლობა შეიძლება არსებობდეს რეალურ მმართველობაში, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი მმართველობა არაა აღიარებული ფორმალურად. დე ფაქტო ხელისუფლებას აქვს ორგანიზებული სტრუქტურა და ახორციელებს რეალურ ძალაუფლებას.⁴⁵ ამიტომ ის შეიძლება ჩაითვალოს იურიდიულ პირად, მიუხედავად სამართლებრივი აღიარების არარსებობისა. მაშასადამე, იურიდიული პირის ცნება მოიცავს არა მხოლოდ ფორმალურ, არამედ ფაქტობრივ ასპექტებსაც.

ამასთან, სამართლის სუბიექტის მიმართ ვრცელდება ინტენციონალური მიდგომა. ჰუსერლი კანტის კატეგორიულ იმპერატივს აფართოებს მოქმედებისა და შეფასების პრაქტიკულ სფეროზე და გადაამუშავებს მას ბრენტანოს გავლენით.⁴⁶ კანტისგან განსხვავებით, ჰუსერლთან აღარ არის „მე უნდა“-ს უპირატესობა პრაქტიკული „მე შემიძლია“-ს მიმართ. ჰუსერლი აყალიბებს ახალ აპრიორულ კანონს, რომელიც დაფუძნებულია ადამიანის კონკრეტულ შესაძლებლობებზე: ადამიანს ვერ მოსთხოვ იმას, რისი შესრულებაც შეუძლებელია. ჰუსერლი ამცირებს „მე უნდა“-ს პრიორიტეტულობას და უფრო ადამიანის რეალურ შესაძლებლობებზე ამახვილებს ყურადღებას მოთხოვნების წაყენებისას.⁴⁷ „კლასიკური“ სუბიექტისგან განსხვავებით, ფენომენოლოგიური „მე“ წარმოადგენს საკუთარი თავის რთული და მუდმივად ცვალებადი მრავალგვარი სახეების ერთიანობას. ესაა განმსაზღვრელი მიზეზი იმისა, რომ საჭიროა სუბიექტურობის კონცეფცია „მე“-ს თემატურ არეალში შევიდეს. ჰუსერლს სუბიექტურობა ესმის, როგორც ცნობიერების ცხოვრების ფორმა, რომლის წყალობითაც მთელ სამყაროს აქვს თავისი დატვირთვა და მისი ეგზისტენციალური მნიშვნელობა, ხოლო „მე“ განიხილება ობიექტად, როგორც სამყაროში არსებული ადამიანი.⁴⁸ ესაა აზრების უპირველესი წყარო, რომელიც ავსებს ცნობიერებასა და რეალობას შორის უფსკრულს.

⁴² იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 168.

⁴³ იხ. *Hübner H.*, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, 2. Auflage, 1996, 77.

⁴⁴ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 127. Bd., H. 2, 1927, 138-139.

⁴⁵ იქვე.

⁴⁶ იხ. *Varga A. P.*, *Brentano's Influence on Husserl's early notion of Intentionality*, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philosophia*, 54, no. 1-2, 2008, 44-45.

⁴⁷ *Crespo M.*, *Husserl on Personal Aspects of Moral Normativity*, *Ethical Perspectives*, 22, No. 4, 2015, 704.

⁴⁸ *Гуссерль Э.*, *Парижские доклады // Гуссерль Э. Избранные работы*, М., 2005, 349.

ფენომენოლოგიური მეთოდის ფუძემდებელი ჰუსერლი იზიარებს კანტის იდეას, რომ ყველა ადამიანის ცხოვრება ექვემდებარება კატეგორიულ იმპერატივს (ზნეობის ნორმებს). ღირსეული ცხოვრება არის ცხოვრება მტკიცებულებებით, საუკეთესო მეცნიერებისა და სინდისის შესაბამისად. „გონების კატეგორიული იმპერატივი“ მოითხოვს, რომ ცხოვრება იყოს „საუკეთესო შესაძლებელი გონების თვალსაზრისით, როგორც ყველა შესაძლო პიროვნული აქტის მიმართაც“.⁴⁹ ფაქტობრივად, მამის მოსაზრებას ავითარებს მისი შვილი გერჰარტ ჰუსერლი. თავისუფლების ცნება შუა საუკუნეების გამოჩენილი მოაზროვნეების ანსელმ კენტერბერიელის, ეკჰარტ ჰობჰაიმელისა და ნიკოლაუს კუზელის მიერ განიხილება იმდენად, რამდენადაც იგი ადამიანის ნების შეუზღუდავ თავისუფლებას უკავშირდება. ჰეგელის ფილოსოფიაში თავისუფლების იდეა დაკავშირებულია ადამიანის, როგორც სუბიექტის, ნების გაგებასთან. „ჩემი თავისუფლება სხვასთან ურთიერთობაში იძენს ღირებულებას, რომლითაც „მე“ ჩემს თავისუფლებას ვაცნობიერებ.“⁵⁰ აქ გამოკვეთილია ინტენციონალობის იდეა, რომელიც გერჰარტ ჰუსერლის განსახილველ ნაშრომშიც არის ასახული.

5. სამართლებრივი პირი

ავტორი საგანგებოდ განიხილავს სამართლებრივ პირს, როგორც სპეციფიკურ იურიდიულ მოვლენას. მისი დახასიათებისთვის გერჰარტ ჰუსერლი იყენებს სამართლის სუბიექტთან შეპირაპირების მეთოდს. შედეგად, გ. ჰუსერლი გამოყოფს სამართლებრივი პირის შემდეგ თავისებურებებს:

- სამართლებრივი პირი არის ის, ვისაც აქვს **სამართლებრივი სტატუსი**, ანუ სამართლებრივი უფლება-მოვალეობები.⁵¹ უფლება-მოვალეობები არ გააჩნია სამართლის უბრალო სუბიექტს. სამართლებრივი პირი შეიძლება იყოს ფიზიკური პირი (ადამიანი) ან იურიდიული პირი (ორგანიზაცია). ესე იგი, კანონი აღიარებს სამართლებრივ პირს სუბიექტად, რომელსაც შეუძლია ხელშეკრულებების დადება, ქონების ფლობა და სხვა იურიდიული ქმედებების განხორციელება.
- ამასთან, **სამართლებრივი პირი** არის საზოგადოების წევრი. მისი წევრობა ნიშნავს, რომ მას აქვს სპეციფიკური სამართლებრივი უფლება-მოვალეობები⁵², რაც მას ანიჭებს სამართლებრივ სტატუსს. **სამართლებრივი უფლება-მოვალეობები** შეიძლება შეეხოს ქონებრივ უფლებებს (ქონების ფლობა, მართვა), მოვალეობების შესრულებას, ხელშეკრულებების დადებას და სხვ. თუმცა, ავტორის აზრით, სამართლებრივი პირის ცნება არ უნდა ჩამოყალიბდეს მხოლოდ სამართლებრივი შესაძლებლობის დახმარებით; დაუშვებელია სოციოლოგიური რეალობის უგულებელყოფა,⁵³ თუნდაც იმიტომ, რომ სა-

⁴⁹ Crespo M., Husserl on Personal Aspects of Moral Normativity, Ethical Perspectives, 22, No. 4, 2015, 707.

⁵⁰ ბერიაშვილი მ., ოდიშელიძე გ., თავისუფლების იდეა მის ისტორიულ განვითარებაში, კრებულში: თავისუფლების ფილოსოფიის კლასიკოსები, პლატონიდან ჰაიდეგერის ჩათვლით, რედაქტორები: ბერიაშვილი მ., იეკი უ.რ., მოიზიში ბ., თბ., 2011, 11-12.

⁵¹ იხ. Husserl G., Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 133.

⁵² პირის, როგორც უფლება-მოვალეობებით აღჭურვილი სუბიექტის, შესახებ იხ. Adriano E. A. Q., The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality, Penn State Journal of Law & International Affairs, Vol. 4, Iss. 1, 2015, 372; ბიჭია მ., სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 151.

⁵³ იხ. Husserl G., Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 142-143.

მართლებრივი პირის ცნება ეფუძნება სოციოლოგიურ საწყისს (სამართლის სუბიექტობას). ეს გასაგებიცაა, რადგან ის მოქმედებს **სოციოლოგიურ რეალობაში**.

- თუ სამართლებრივ პირს არ აქვს გარკვეული თვისებები ან მნიშვნელობა, ის კარგავს თავის სამართლებრივ სტატუსს.⁵⁴ სამართლებრივი პირი არის უფრო კონკრეტული და მყარი სტატუსი, რომელიც მოიცავს გარკვეულ სამართლებრივ უფლება-მოვალეობებს. მან შეიძლება გარკვეული გარემოებების დროს დაკარგოს სამართლებრივი პიროვნულობა (პირის სამართლებრივი სტატუსი), თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ სამართლის სუბიექტი წყვეტს ფუნქციონირებას; სამართლის სუბიექტობა განაგრძობს არსებობას.
- სამართლის სუბიექტობა განისაზღვრება უბრალოდ პიროვნების არსებობითა და სამართლებრივი საზოგადოების წევრობით. ესაა სამართლებრივი ურთიერთობების მონაწილის აუცილებელი წინაპირობა, თუმცა არასაკმარისი. სამართლებრივი პირის სტატუსის მოსაპოვებლად აუცილებელია დამატებითი პირობების არსებობა, გარდა პიროვნების სტატუსისა.⁵⁵ სამართლებრივ პირს აქვს სამართლებრივი უნარი, შეასრულოს ისეთი მოქმედება, რომელიც იურიდიულ შედეგს წარმოშობს⁵⁶, და დაამყაროს სამართლებრივი ურთიერთობები სხვებთან. ის განიხილება უფლება-მოვალეობების სამართლებრივ მატარებლად. მისი სტატუსი სცილდება უბრალო პიროვნების ხარისხს და მოიცავს დამატებით იურიდიულ შესაძლებლობებს, როგორცაა უნარი, დადოს გარიგებები და შეასრულოს ქმედებები (სამართლებრივი ქმედუნარიანობა), უნარი, ფლობდეს უფლება-მოვალეობებს სამართლებრივ ურთიერთობებში (სამართალსუბიექტობა), უნარი, პასუხი აგოს საკუთარი ქმედებებისთვის (დელიქტუნარიანობა) და სხვ.

სამართლებრივი პირი ისაა, ვინც საკუთარი ნებით განწევრიანდა სამართლებრივ საზოგადოებაში, ეთანხმება ამ საზოგადოების წესებს და რომელსაც აქვს რაიმეს ქმედების განხორციელების როგორც ფაქტობრივი შესაძლებლობა, ისე სამართლებრივი უფლება. ვისაც სამართალი აძლევს მხოლოდ სოციალური უფლებამოსილების სივრცეს სამართლებრივი უფლებამოსილების გარეშე, არის სამართლის სუბიექტი (და არა სამართლებრივი პირი). სამართლებრივ პირს აქვს უნარი, დაუქვემდებაროს სამართლის საგნები თავის უფლებამოსილებას; სუბიექტს ექვემდებარება ასეთი ობიექტები სხვისი სამართლებრივი ძალაუფლების ძალით. სუბიექტისა და ნების შესახებ მოძღვრება სამოქალაქო სამართალში ძირეულად იცვლება: პირველ რიგში, ნატურალისტური ფსიქოლოგიზმის უარყოფის შედეგად, და მეორე, სამართლებრივი პირის სპეციფიკური ცნების საფუძველზე. სამართალშემოქმედებითი მოქმედება შეუძლია მხოლოდ სამართლებრივ პირს (და არა სამართლის სუბიექტს), ვინაიდან მხოლოდ სამართლებრივ პირს აქვს უნარი, გავლენა მოახდინოს სამართლებრივი სისტემის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე. ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, იცვლება ისეთი ძირითადი ცნებების სტრუქტურა, როგორცაა ქმედუნარიანობა, წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება და იურიდიული პირი. სამართლებრივად მოქმედი პირების პერსონალურმა სტრუქტურამ განაპირობა იურიდიული ქმედების ორი ძირითადი ტიპის გამოყოფა: 1) „პიროვნულ-

⁵⁴ იქვე, 134.

⁵⁵ უფლებაუნარიანობის გარდა, სხვა შესაძლებლობების განხორციელებისთვის გარკვეული წინაპირობების არსებობაზე იხ. ქორნაშვილი ქ., სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სამართლებრივად ვარგისი ნების არმქონე პირთა მოქმედებისთვის, „სამართლის მეთოდები“, №7, 2023, 96-99.

⁵⁶ იხ. Husserl G., *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 199.

ზე“ დაფუძნებული ქმედების დროს ინდივიდი სამართლებრივი საზოგადოების წარმომადგენელია (ანუ მოქმედებს, როგორც სამართლებრივი სისტემის ნაწილი და მისი ნების გამტარებელი); 2) „ინდივიდუალური, სამართლებრივი სუვერენიტეტით აღჭურვილი“ პირის შემთხვევაში ინდივიდი მოქმედებს დამოუკიდებლად. პირველი იდეა ეწინააღმდეგება მეორეს. იმის მიხედვით, თუ ადამიანები როგორ მოქმედებენ სამართლებრივ სისტემაში (თანასწორობისა და თანამშრომლობის თუ იერარქიული პრინციპის საფუძველზე), საქმე ეხება ან საკოორდინაციო ან სუბორდინაციის სამართალს.⁵⁷ შესაბამისად, ეს დებულებები მნიშვნელოვანია სამოქალაქო სამართლისთვის და აჩვენებს ფენომენოლოგიის მიდგომის გავლენას ამ სფეროზე.

აქედან გამომდინარე, სამართლის სუბიექტი არსებობს **რეალურ სივრცეში**. ესაა სუბიექტის ფიზიკური ყოფა რეალურ გარემოში, რომელიც არაა გამოგონილი. სამართლებრივი **პირი იქმნება აბსტრაქტული ფორმით**, რადგან ის ფორმალურ გარემოში ყალიბდება და, შესაბამისად, არსებობს **მხოლოდ სამართლებრივ სივრცეში**. ის გერჰარტ ჰუსერლის მოძღვრებაში მიიჩნევა **ხელოვნურ კონსტრუქციად**.⁵⁸ ამასთან, სამართლის სუბიექტს აქვს **ემოციური და ინტელექტუალური უნარები**. ასეთია გრძნობების განცდის, აზროვნებისა თუ გააზრების უნარები. **სამართლებრივი პირის შემთხვევაში არ გვაქვს ამგვარი უნარები**. სამართლის სუბიექტი აღჭურვილია **უნარით, ჰქონდეს სხვებთან სოციალური ურთიერთობები**, ანუ დაამყაროს პირადი ურთიერთობები და შეინარჩუნოს ან დაიცვას ისინი. რაც შეეხება სამართლებრივ პირს, მას შეუძლია **ფორმალური ურთიერთობების დამყარება** სხვებთან.⁵⁹ ამ შემთხვევაში ფორმალობები დაფუძნებულია მხოლოდ სამართლებრივ ურთიერთობებზე.

6. დასკვნა

ამდენად, გერჰარტ ჰუსერლის მიაჩნია, რომ სამართლის სუბიექტი და სამართლებრივი პირი სხვადასხვა სფეროში არსებობს, შესაბამისად, განსხვავებული ხასიათის მოვლენებია. სამართლის სუბიექტობა გამოირჩევა **მისი ბუნებრივი ხასიათით**, კერძოდ, თვითცნობიერებითა თუ პიროვნული იდენტობით. სამართლებრივი პირი სამართლის კუთვნილება და სამართლებრივი სისტემის მიერ შექმნილი ფიქციაა. ამასთან, გერჰარტ ჰუსერლის აზრით, სამართლის სუბიექტს შეუძლია, ჰქონდეს **ინდივიდუალური ნება**.⁶⁰ მას აქვს საკუთარი სურვილები და მიზნები. სამართლებრივი პირის შემთხვევაში ინდივიდუალური ნება ჩანაცვლებულია **კოლექტიური გადაწყვეტილებებით**.⁶¹ პირს აქვს საკუთარი ღირებულებები და ინტერესები, რომელთა დაცვაც შეუძლია. სახელმწიფო აღიარებს ინდივიდის ამ უფლებებს და მას ანიჭებს სრულ სამართლებრივ სტატუსს. მისი არსი გამომდინარეობს იმ პირადი თავისუფლებიდან, რომელიც მას ჰქონდა სამართლებრივი სტატუსის მიღებამდე.

გერჰარტ ჰუსერლი სამართლის **სუბიექტს მიიჩნევს ავტონომიურად**⁶², ანუ მას აქვს უნარი, დამოუკიდებლად მიიღოს გადაწყვეტილება. სამართლის სუბიექტს აქვს სრული სუბი-

⁵⁷ იხ. *Wolf E.*, *Recht und Welt. Bemerkungen zu der gleichnamigen Schrift von Gerhart Husserl (Sonderdruck aus der Festschrift für Edmund Husserl)*, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft/ Journal of Institutional and theoretical Economics, Bd. 90, H. 2, 1931, 345.

⁵⁸ იხ. *Husserl G.*, *Rechtssubjekt und Rechtsperson*, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 194.

⁵⁹ იქვე, 168.

⁶⁰ იქვე, 157.

⁶¹ იქვე, 196.

⁶² იქვე, 178-179.

ექტურობა და შეგნების ავტონომიურობა. სამართლებრივი პირის ავტონომია ატარებს **შეზღუდულ ხასიათს**, რადგან ის გადანყვეტილებებს იღებს წინასწარ დადგენილი წესებისა და შეზღუდვების მიხედვით (მაგალითად, იურიდიული პირი).⁶³

ცხადი ხდება, რომ გერჰარტ ჰუსერლის მოძღვრებაში სამართლის სუბიექტს აკისრია **მორალური პასუხისმგებლობა**, რაც გამოიხატება მის უნარში, გაიაზროს საკუთარი ქმედებების მორალური შედეგები. **სამართლებრივი პირის პასუხისმგებლობა ატარებს მხოლოდ სამართლებრივ ხასიათს**. ფაქტობრივად, სამართლებრივი უფლება-მოვალეობები მეტაფორულად ასახულია „პირის“ ცნებაში.⁶⁴ მაუნეზიც აღნიშნავდა, რომ პირს შეუძლია ჰქონდეს უფლებამოსილებები და მოვალეობები.⁶⁵ სამართლებრივ პირს არ აქვს მორალური პასუხისმგებლობის შეგრძნება.

კვლევის მიხედვით, **სამართლის სუბიექტის ხასიათდება ინტენციონალობით**, რომელიც მიმართულია საკუთარი თავისა და შეგნებისკენ. სამართლის სუბიექტი ეფუძნება იმას, თუ ვინ ხარ შინაგანად, როგორც პიროვნება. **სამართლებრივი პირი გამოირჩევა ფუნქციონალური დატვირთვით**. ესე იგი, სამართლებრივი პირი ასრულებს მხოლოდ კონკრეტულ სამართლებრივ ფუნქციებს. **სამართლებრივი პირის დროს ინტენციონალობა მიმართულია გარე სამყაროსკენ**, ამიტომ ის ეხება ადამიანის გარეგან იურიდიულ სტატუსს სოციუმში. მას ენიჭება კანონით განსაზღვრული სტატუსი და უფლება-მოვალეობები.

გერჰარტ ჰუსერლის აზრით, თუ დაქვემდებარებულ პირებს აქვთ სამართლის სუბიექტის სტატუსი, ეს არ გულისხმობს, რომ მათ, ამავდროულად, სამართლებრივი პირის სტატუსი აქვთ. საქმე ისაა, რომ წმინდა დიქტატურა აღიარებდა მხოლოდ ერთ სამართლებრივ პირს – დიქტატორს, რომელიც სამართლებრივი საზოგადოების ნების ერთადერთი შემსრულებელი და გამტარებელია (ფუნქციონერი). დანარჩენი ადამიანები განიხილებიან მხოლოდ სამართლის სუბიექტებად, ვინაიდან ისინი არ არიან სრულად გამორიცხულნი სამართლებრივი კავშირიდან, თუმცა რჩებიან ძალაუფლების ქვეშ მყოფთა მდგომარეობაში. მაშასადამე, სამართლის **სუბიექტობა არის უფრო ზოგადი და აუცილებელი**, მაშინ როცა **სამართლებრივი პირის სტატუსი უფრო კონკრეტულია** და იზღუდება დიქტატურის პირობებში.

საბოლოო ჯამში, **სამართალი აღიარებს** სამართლებრივ პირსა და სამართლის სუბიექტს, თუმცა ისინი განსხვავდება ერთმანეთისგან მათი **სამართლებრივი სტატუსითა და ფუნქციით**. გერჰარტ ჰუსერლის აზრით, სამართალმა უნდა გაითვალისწინოს სამართლის სუბიექტის რეალური, ფენომენოლოგიური ხასიათი, ხოლო სამართლებრივი პირი უნდა ჩაითვალოს კონკრეტული მიზნების მისაღწევად დადგენილ სამართლებრივ ინსტრუმენტად. საქმე ისაა, რომ **სამართლის სუბიექტი შეიძლება იყოს სამართლებრივი საზოგადოების წევრი**, რომელიც ფლობს **პიროვნულ თვისებებს**, **სამართლებრივი პირი კი – იურიდიული საზოგადოების წევრი**, რომელსაც აქვს **სამართლით მინიჭებული კონკრეტული უფლება-მოვალეობები (სამართლებრივი სტატუსი)**. სამართლის სუბიექტი რჩება სამართლებრივი საზოგადოების წევრად, მიუხედავად იმისა, რომ მან შეიძლება დაკარგოს პირის **სამართლებრივი სტატუსი**. სამართლებრივმა პირმა შეიძლება დაკარგოს თავისი **სამართლებრივი სტატუსი**.

⁶³ იქვე, 168.

⁶⁴ იხ. Adriano E. A. Q., The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality, Penn State Journal of Law & International Affairs, Vol. 4, Iss. 1, 2015, 370.

⁶⁵ Maunez E. G., Introduction to Law, 31st ed., 1980, 21; Adriano E. A. Q., The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality, Penn State Journal of Law & International Affairs, Vol. 4, Iss. 1, 2015, 370; ბიჭია მ., სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 152.

ფაქტობრივად, სამართლის სუბიექტსა და სამართლებრივ პირს შორის განსხვავება ისაა, რომ სამართლებრივ პირთა წრე უფრო ვიწროა, ვიდრე უბრალოდ სუბიექტებისა. ეს იმითაა განპირობებული, რომ სამართლებრივ პირად ყოფნისთვის, გარდა სამართლის სუბიექტისა, დადგენილია დამატებითი კრიტერიუმები. სამართლის სუბიექტობა საბაზისო და აუცილებელი სტატუსია, სამართლებრივი პირი კი – უფრო მაღალი და კონკრეტული სამართლებრივი მდგომარეობა, რომელსაც, სამართალსუბიექტობასთან ერთად, ემატება უფლება-მოვალეობები.

ამდენად, გერჰარტ ჰუსერლის ეს კვლევა ფენომენოლოგიურ-ფილოსოფიური და ინტერდისციპლინური მიდგომების დახმარებით საყურადღებო უნდა იყოს როგორც სამართლის თეორიისა თუ სამართლის ფილოსოფიის, ისე სოციოლოგიისა და სამოქალაქო სამართლის წარმომადგენელთათვის.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბერიაშვილი მ., ოდიშელიძე გ., თავისუფლების იდეა მის ისტორიულ განვითარებაში, კრებულში: თავისუფლების ფილოსოფიის კლასიკოსები, პლატონიდან ჰაიდეგერის ჩათვლით, რედაქტორები: ბერიაშვილი მ., იეკი უ.რ., მოიზიში ბ., თბ., 2011, 11-12.
2. ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, თბ., 2012, 121, 327.
3. ბიჭია მ., უფლების შინაარსი სამოქალაქო სამართალში, თსუ „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2023, 46.
4. ბიჭია მ., სამოქალაქო სამართლის მეთოდოლოგიური პრობლემები, თბ., 2023, 149, 151-152, 157.
5. ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვის იდეა წარმოშობიდან დღემდე, რევაზ გოგშელიძის 65 წლის საიუბილეო კრებული, რედ. ხრუსტალი ვ., მეფარიშვილი გ., თბ., 2022, 454-455.
6. ბიჭია მ., კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობები, მე-3 გამოცემა, თბ., 2020, 19.
7. ზაჭავი დ., ჰუსერლის ფენომენოლოგია, მთარგმნელი: გონაშვილი გ., თბ., 2016, 166.
8. ქორაშვილი ქ., სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სამართლებრივად ვარგისი ნების არმქონე პირთა მოქმედებისთვის, „სამართლის მეთოდები“, №7, 2023, 96-99.
9. ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 2000, 57-58.
10. ხეცურიანი ჯ., სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები, თბ., 1995, 92.
11. ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბ., 2004, 208.
12. Adriano E. A. Q., The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality, Penn State Journal of Law & International Affairs, Vol. 4, Iss. 1, 2015, 370, 372.
13. Bichia M., Scope of Civil Legal Concept of Dignity, TSU “Journal of Law”, №2, 2014, 11.
14. Bichia M., The Danger of the Privacy “Disappearance” during a pandemic in the context of Globalization and the Grounds for its Legitimacy: an institutional analysis, Journal “Globalization and Business”, №11, 2021, 44.
15. Brox H., Walker W.-D., Allgemeiner Teil des BGB, 30. Aufl, München, 2006, 318-319.
16. Demirsoy N., Kirimlioglu N., Protection of privacy and confidentiality as a patient right: physicians’ and nurses’ viewpoints, Biomedical Research – India, Vol. 27, Issue 4, 2016, 1437-1438.
17. Crespo M., Husserl on Personal Aspects of Moral Normativity, Ethical Perspectives, 22, No. 4, 2015, 704, 707.
18. Hübner H., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 2. Auflage, 1996, 77.
19. Husserl G., Rechtssubjekt und Rechtsperson, Archiv für die civilistische Praxis, 127. Bd., H. 2, 1927, 130-131, 133-134, 138-139, 142-143, 147, 152-154, 157, 159, 168-170, 176, 178-179, 180-181, 183, 186-187, 191, 193-194, 199, 208-209.

20. *Maunez E. G.*, Introduction to Law, 31st ed., 1980, 21.
21. *Martini S.*, Die Formulierung der Menschenwürde bei Immanuel Kant in: Vortragsskript eines im WiSe 2005/06 gehaltenen Referats im Rahmen des rechtsphilosophischen Seminars “Die aktuelle Werte-Debatte” bei Prof. Klaus Adomeit (Freie Universität Berlin), 2005/06, 5-7.
22. *Moran D.*, Introduction to Phenomenology, Routledge, 2000, 4-5, 16.
23. *Rössler B.*, Der Wert des Privaten, Frankfurt am Main, 2001, 274.
24. *Varga A. P.*, Brentano’s Influence on Husserl’s early notion of Intentionality, Studia Universitatis Babes-Bolyai, Philosophia, 54, no. 1-2, 2008, 44-45.
25. *Wolf E.*, Recht und Welt. Bemerkungen zu der gleichnamigen Schrift von Gerhart Husserl (Sonderdruck aus der Festschrift für Edmund Husserl), Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft/ Journal of Institutional and theoretical Economics, Bd. 90, H. 2, 1931, 332-333, 345.
26. *Zahavi D.*, Phenomenology, Basics, 1st Edition, Routledge, 2018, 1-2.
27. *Гуссерль Э.*, Парижские доклады // Гуссерль Э. Избранные работы, М., 2005, 349.
28. *Гуссерль Э.*, Статьи об обновлении, Вопросы философии, № 4, 1997, 120.
29. *Пантыкина М. И.*, Феноменологическая методология: опыт исследования Права, Екатеринбург, 2008, 242.
30. *Стовба О. В.*, Темпоральна онтологія права, Автореферат дисертації, Харків, 2017, 15.
31. <<https://www.geni.com/people/Gerhart-Husserl/6000000011571359886>> [02.011.2023].